

Askruis

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Antoine Sénanque

Askruis

Vertaald uit het Frans
door Noor Koch

Ambo|Anthos
Amsterdam

Met steun van het Centre National du Livre

Met steun van het Institut français NL

ISBN 978 90 263 6728 1

© 2023 Éditions Grasset & Fasquelle

© 2024 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,

Amsterdam en Noor Koch

Oorspronkelijke titel *Croix de cendre*

Oorspronkelijke uitgever Grasset

Omslagontwerp Roald Triebels

Omslagillustratie © Archives Charmet/Bridgeman Images

Foto auteur © JF Paga

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Quilina en Pal Vadas

Bedek mij met de mantel van Uw eindeloos verlangen
Laat mijn naakte lichaam sterven in de aardse kou.
Ontneem het niet zijn pijn,
Laat me de schaduw worden van Uw pijn,
Hout van Uw kruis, hoeder van Uw dode lichaam.
Doorboor mij met de nagels die Uw handen hebben doorboord,
Opdat mijn lichaam U draagt als het kruis dat U hebt gedragen.
Hoe welkom de nagels van Uw vlees,
Hoe welkom het bloed van Uw wonden.
Hoe welkom het lijden van Uw rug en Uw schouders
Hoe welkom de schreeuw van Uw wanhoop
De twijfel waaraan U sterft.
Hoe welkom mijn eenzaamheid wanneer U in Uw graf bent gelegd,
Mijn oneindige eenzaamheid, gescheiden van Uw verrezen lichaam,
En in het vuur dat me verteert zal ik U nog dragen.
Ik zal U dragen als een kruis van as,
Een kruis van wind en van niets.
In het hart van mijn einde, gedurende mijn nacht,
Zal ik U dragen tot er van mij, ontdaan van stoffelijkheid en tijd,
Niets overblijft dan de lange omhelzing van Uw genade
En in het hart van die omhelzing
Het geheim van Uw liefde en mijn eeuwigheid:
Het eindeloos verlangen.

Mathilde, begijn van Ruhl, 1324

*Lauden**Languedoc, Klooster van Verfeil, 11 februari 1367*

‘Onze ballen vriezen eraf, broeder Antonin.’

‘Dat soort taal bezigt een monnik niet.’

‘Wat voor taal een monnik bezigt doet er niet toe zolang hij maar de waarheid spreekt... En de waarheid is dat onze ballen eraf vriezen.’

‘Het is inderdaad heel koud.’

“‘Inderdaad heel koud”, het is wel duidelijk dat we niet uit hetzelfde nest komen, broeder Antonin. Vervloekte kou van de Engelsen.’

‘Ik zou eerder zeggen: “Kou van de franciscanen.”’

‘De melkmuilen.’

‘Hou op, Robert.’

‘Gelukkig beschermt God ze niet meer dan ons en beloont Hij ze riant voor hun armoedemoraal. Het is een vervloekte, maar rechtvaardige winter, ze zeggen dat ze creperen als sprinkhanen, gezegend door hun beminde Moeder Natuur, dat gierige kreng...’

‘Schiet een beetje op, anders komen we nog te laat.’

‘Als jij niet een uur lang boven de latrine had gehangen, zouden we nou niet de laat zijn.’

‘Mijn darmen.’

‘Het eten is niet te hachelen, dat klopt.’

‘Jij maakt het.’

‘Ik kan geen wonderen verrichten met wat ze me geven. Ik ben Jezus niet, Antonin, ik kan mestgier niet veranderen in rozenkleur.’

‘Hoor je dat...? We worden geroepen.’

‘Tering, de sacristein!’

Diens strenge stem doorboorde de mist. Ze versnelden hun pas door de galerij die langs de kloostertuin liep. Aan de bevroren zwaluwennesten in de hoeken van de gewelven hingen tranen van ijs. Ze haalden een oude broeder in die naar de kapel strompelde voor de lauden, de eerste gebedsdienst van de dag, de lofprijzing van de dageraad en de wederopstanding.

Halfvier. De zon was nog lang niet op. De lauden vormden de eerste kwelling voor de monniken.

‘Rond dit tijdstip zouden ze moeten komen.’

‘Wie?’

‘De duivels die je komen halen op de dag dat je sterft... Rond het uur van de lauden...’

‘Stil. Daar heb je ’m.’

Een zwarte gestalte kwam naar ze toe. Robert hield zijn pas in om de eerste klap op de schouder van zijn vriend te laten neerkomen. Dat was altijd de gemeenste. De tweede, minder hard, belandde op zijn eigen schouder. De sacristein hief zijn stok opnieuw, waarop ze schielijk naar de kapel liepen.

‘Je wordt bedankt,’ fluisterde Antonin.

‘Ik heb jou de eer gelaten.’

‘Om die klap te krijgen?’

‘Christus heeft voor jou geleden.’

‘Maar ook voor verraders.’

‘Amen.’

De kaarsen rilden. Hun gele licht flakkerde, hield zijn trillende stralen vlak bij zich. Meer naar achteren vormde de duisternis een muur die de kapel in tweeën deelde.

En achter die muur stond de prior.

Onder de knieën van de monniken kraakte een dun laagje ijs,

gehoest dat aan de stilte ontsnapte zonk er weer in weg. Het halfuur van innerlijk gebed voltrok zich onder het waakzame oog van de sacristein, die bleef staan om te kijken of er geen monniken in-dommelden.

Achter in het donker, waar het schijnsel van een waakvlammetje wegwijnde, steeg een merkwaardige en verontrustend moeilijke ademhaling op, als gekerm, afkomstig uit een andere wereld. De stilte en de kou deden denken aan de dood. De monniken beefden van eenzaamheid.

De stem van de prior verhief zich om de lofprijzing te zingen.

*'Alleluia laudate Dominum in sanctis eius laudate eum in firmitate virtutis eius.'**

Antonin keek naar Robert, die naast hem bad. Eigenaardige broeder Robert, de weerspanningste van allemaal wat betreft het werk dat overdag moest worden verricht, maar de vurigste in het gebed. Voorovergebogen tot op de grond en met samengevouwen handen prevelde hij de woorden van de psalm met dezelfde hartstocht als waarmee hij de gebedsdienst van de dageraad, de franciscanen en de Engelsen, die plaag van het platteland, vervloekte.

Zijn geloof was even fel als zijn afkeer. Dat was hem niet als een geschenk van de hemel in de schoot geworpen. Hij had het verworven door onthouding en lijden. Zijn vader had hem geen keuze gelaten. Op zijn twaalfde had die hem meegesleurd naar de broeders en ter bevestiging van zijn roeping als afscheid gezegd: 'Aangezien je nergens voor deugt, deug je maar voor God.'

De prior sloeg de bladzijden van het Boek om en zong de psalm die door de verstijfde broeders in koor werd overgenomen. Het gezang liet de kaarsen schitteren; door de ademtocht van de monniken hervonden de vlammen hun vertrouwen. Het schijnsel van een wat krachtigere vlam viel op een illuminatie, waardoor het Boek fonkelde als een kristal. *'Alleluia laudate,'* klonk het uit de

* Looft de Heer. Looft de Heer in zijn heiligdommen! Looft hem in het firmament van zijn macht.

monden op. Het belletje van de sacristein bracht de monniken tot zwijgen, waarop ze zich weer overgaven aan innerlijke boetedoening.

Toen ze de kapel verlieten, was de duisternis een beetje opengebroken. Een vaag schijnsel in het oosten onthulde de sporen van de kou waarmee het klooster was doordrongen. Het water in de putten was bevroren, de plavuizen van de kloostertuin waren bedekt met ijzel, waarop de oude monniken uitgleden. De mantels die bij de deur van de kapel waren achtergelaten, waren berijpt en hadden de lichte kleur van het habijt waarin de broeders rilden zonder te mogen klagen. De stijf geworden kappen wezen met hun punt recht naar de hemel, zoals die van de narren op de jaarmarkten. De glibberende gestalten op het ijs hadden zich zo bij hun potsierlijke troep kunnen aansluiten.

Robert en Antonin liepen terug naar de cellen.

Een uur slaap op een stromatras, daarna twee uur zwoegen en dan het volgende officie.

‘Volgens mij kan de prior niet lezen.’

‘Nou en? Ik ook niet.’

‘Of eigenlijk leest hij niet zoals wij,’ corrigeerde Antonin zichzelf.

‘Hoe weet je dat?’

‘Er is in de kapel niet genoeg licht om ook maar één letter zonder loep te kunnen lezen. En toch volgt hij de regels en slaat hij de bladzijde om wanneer dat moet.’

‘Hij kent de psalmen uit zijn hoofd, waarom zou hij dan doen alsof hij ze leest?’

‘Hij doet niet alsof, hij gebruikt zijn vingers, als een blinde.’

‘Maar wat maakt dat uit?’

‘Het gaat wel om lezen, dat is belangrijk.’

Robert onderdrukte een geeuw.

‘Ze hebben jou aangewezen om met mij de keuken schoon te maken.’

‘Morgen?’

‘Ja, en de rest van de week ook.’

Antonin negeerde de spottende blik van zijn kameraad.

‘Als je potten en pannen moet schuren, heb je er niet veel aan.’

‘Aan wat?’

‘Lezen.’

‘Waarom zit het je zo dwars dat ik kan lezen?’

‘Omdat je een rijkeluiszootje bent.’

‘Ik kan mijn scholing niet van me afschudden om jou een plezier te doen.’

‘Door die scholing kom je trots over.’

Aangekomen bij hun cellen namen ze afscheid van elkaar. Robert gaf Antonin een vriendschappelijke klap op de schouder die nog pijnlijk was van de mep die de sacristein hem met zijn stok had verkocht.

‘Moge God over je armzalige uurtje slaap waken, broeder Antonin.’

‘Moge God over je waken, Robert.’

Zich even hoog verheffend als de kraaien in de lucht leek het voormalige cluniacenser klooster dat dominicaans was geworden wat het was: vergankelijk. De bossen vormden een zwarte zee rond deze op een lege plek verzezen witte brok steen. Hun donkere vloed steeg ernaar op. De monniken in het midden leken op krabben die onverstoort op een rots zaten. Wie zich beneden bevond had het voordeel blind te kunnen blijven voor zijn lot. Daarboven voelde iedereen dat de vernietiging aanstaande was.

Ondanks de gelofte van armoede zag de orde der dominicanen er geen been in om zijn monniken onder te brengen in de fraaie ruïnes van de rijke kloosterorden uit de vorige eeuw. Die hadden hun muren opgericht om te worden gezien, op heuvels of kliffen, nooit in de dalen of valleien van de aarde, zoals de modderige nederigheid van de meer evangelische geloofsgemeenschappen voorschreef. Toch verachtten de dominicanen het onontwikkelde platteland en gaven ze de voorkeur aan de steden, waar het mak-

kelijker was de leer te onderwijzen. Er kwamen steeds meer stichten voor deze niet-kloosterlijke monniken, die de voorkeur gaven aan de benaming ‘broeder’ en liever werken in de wereld verrichtten dan zich over te geven aan eenzame meditatie. Noch kanunniken, verbonden aan een kerk, noch monniken, gevangen in een cel, maar predikbroeders. Met de missie op de wegen Gods woord te verkondigen.

Een plattelandsklooster als dat van Verfeil was uitzonderlijk. Maar zijn grootsheid paste bij de geest van de gemeenschap. De dominicaner broeders hadden de herinnering in ere gehouden aan de strijders die hun kloosters hadden gebouwd als forten. Dat had te maken met hun geschiedenis, die een eeuw eerder was begonnen. Met bloed. Door ketters af te slachten of, beter gezegd, door de armen van de soldaten te zegenen die het hoofd van de ketters afhakten, hadden de stichters van deze orden de genegenheid van de paus gewonnen.

In die tijd werden de wortels van de kerk aangevreten, door ketterij, maar evenzeer door ontaarde monniken die, moddervet, hebzuchtig en verdorven, hard in aantal groeiden. De bedelorden, de franciscanen en dominicanen, hadden de tweeledige opdracht gekregen de reputatie van de geestelijkheid te herstellen en het gif predikende addergebroed te vermorzelen.

De intenties van de twee ordestichters vielen samen. Hun handswijzen niet. Franciscus had het voorbeeld gegeven van een leven in armoede en liefde. Dominicus had aangezet tot de Heilige Inquisitie, die weifelaars bekeerde met vuur.

De stem van Franciscus richtte zich tot het hart van de dolenden, die van Dominicus tot hun as. En die van hem reikte het verst.

Dankzij de brandstapels waren de kerken weer volgestroomd en de theologische dwalingen bestreden. Het debat werd versimpeld en de goede zielen die zich hadden afgevraagd hoe een zuivere geloofsleer, bevrijd van het pauselijk gezag, zou zijn, kregen het advies in stilte en afzondering hun misvattingen te overdenken. Een

raad die maar beter kon worden opgevolgd.

Het klooster had de katharen als fort gediend toen ze door Franse ridders werden belegerd. De stenen waren gedoopt in het bloed van de afvalligen die een persoonlijk te verwezenlijken zuiverheid nastreefden.

De twee orden, voortgekomen uit hetzelfde broedsel, hadden dus niet dezelfde lotsbestemming gekend. Een eeuw na hun ontstaan wekten de franciscaner bedelbroeders medelijden, de dominicanen angst.

De verdedigingswal was in stand gehouden en het klooster van Verfeil was waarschijnlijk het enige met een omloop, waar de monniken ronddoodden als ongewapende soldaten. De gebouwen vormden een vierkant rond de kerk, die tegen het klooster aan stond, en straalden brute kracht en zelfverzekerdheid uit. Iets daarvandaan lag de kruidentuin, waar geneeskrachtige planten werden gekweekt die de monniken tijdens het prediken uitdeelden. En nog verder weg lag de begraafplaats met een veertigtal kruisen die de leeftijd markeerden van het klooster waar drie generaties broeders hadden gewoond. In het midden was een met een bronzen deksel afgesloten kalkput, waarvan het niveau aan het begin van elke maand werd gecontroleerd. Want de pest stond nog in ieders geheugen gegrift.

Opdracht

‘Antonin, bij de prior komen.’

De jonge broeder zette de pan neer die hij aan het schuren was en gaf zijn makker, die bij de haard was ingedommeld in plaats van hem schoon te maken, een vriendelijk schopje. De keuken schoonmaken was een van de betere corvees. Afgezien van de ratten, want daar wemelde het van, maar niemand was nog bang voor ze. Als een ridder spietste Robert ze aan de tanden van een hooivork.

Antonin was liever in de bibliotheek, in het scriptorium. Aangespoord door de regel gingen de monniken daar zo vaak mogelijk heen, de handenarbeid die de monniken van andere orden juist onverbiddelijk werd opgelegd, hielden ze voor gezien. De dominicanen moesten kunnen lezen. De meest weerbarstige monniken, zoals Robert, kregen in de rangorde van respect broederlijk een lagere plaats toegewezen. Robert was er echter trots op dat hij de scepter zwaaide in de keuken. En aangezien hij zich alleen iets aantrok van Gods oordeel, liet dat van zijn broeders hem volledig koud.

Als hij naar het scriptorium moest, werd hij naar het lompenhok gestuurd om papier te maken. Hij moest de lompen laten waken, bewerken met een moker en uiteenrafelen tot pulp, die later in zeven met de vorm van een bladzijde werd gestort. Na te zijn

omgeroerd hoefde de pulp alleen nog maar te worden geplet om het vocht eruit te persen, een taak waarvan Robert zich met harts-tocht kweet. Misschien was het wel zinniger om boeken te maken dan ze te lezen, beweerde hij. Je ging er in elk geval van zweten.

‘Wil jij verdergaan met deze klus terwijl je op me wacht?’

Antonin wees naar de pannen die onder het vet zaten.

‘Ik wacht wel tot je terug bent voor ik verderga,’ zei Robert geuwend.

De prior wachtte in de kapittelzaal, waar de monniken elke dag samenkwamen en werk kregen toebedeeld, klachten werden gehoord en conflicten werden voorgelegd.

Met een blik waar geen enkele vriendelijkheid uit sprak kondigde de sacristein Antonin aan. Het was een van de oudste bewoners van het klooster. Hij had een hele generatie broeders naar het graf gedragen. Hij was een toonbeeld van strenge, onverbidde-lijke vroomheid en leek van niemand te houden, waarmee hij bewees dat naastenliefde geen vereiste is om het beroep van monnik uit te oefenen.

Op de ranglijst van zijn antipathieën nam Antonin een hoge plaats in. Dat had niets van doen met zijn gegoede afkomst, het ging om iets belangrijkers. Antonin las beter Frans en Latijn dan de andere broeders en veel sneller dan de sacristein, ook al oefende de oude monnik elke dag. En kunnen lezen was de trots van de sacristein. De jonge monnik had al twee keer zijn plaats in het scriptorium ingenomen om de manuscripten te ontcijferen die gekopieerd moesten worden en door rijke donateurs aan het klooster waren geschonken voor hun zielenheil. Voor het overige had de sacristein hem niets te verwijten, maar zijn vergevingsgezindheid kende nu eenmaal grenzen.

De prior zat te wachten aan de eikenhouten lessenaar die was opgesierd met snijwerk en tot de borst reikte. Het kostbare boek dat erop rustte, verluchtigd door meester Honoré, vermaard miniaturist uit de vorige eeuw, was de schat van het klooster. Afgezien van de franciscanen, die afkerig waren van luister, adoreer-

den alle kloosterorden in de streek de bijbel van Verfeil om zijn schoonheid.

‘Kom dichterbij.’

De prior gaf de sacristein te kennen dat hij kon gaan en wees naar een stoel naast hem. Antonin zag dat zijn benen opgezet waren, misvormd door waterzucht. De prior liet ze bungelen. Ze leken op de takken van een oude boom, met gezwellen en de kleur van dode schors. De blote voeten verdroegen geen schoeisel meer. Zijn tenen waren bezaaid met paarse vlekken. Hij trok zijn deken naar beneden om ze te bedekken.

‘Ik wil je een gunst vragen.’

Een gunst? Antonin had nooit gedacht dat woord te horen uit de mond van prior Guillaume, een van de meest gerespecteerde mannen van de orde. De provinciale priors bogen voor hem en er werd gefluisterd dat hij degene had gekend over wie niemand mocht spreken en wiens naam was weggehakt van de heilige grafzerken in de kapellen, waarin de namen van illustere dominicanen waren gegraveerd. De crypte van Verfeil had ook zulke zerken. Antonin wist op welke niet mocht worden gebeden.

Van de grootste aller meesters, zo wilde het gerucht, was niet meer over dan een wit litteken op een steen. En herinneringen in het geheugen van prior Guillaume, even heilig als relieken. Wee degene die er meer over te weten wilde komen.

Een gunst... Dat zou Robert moeten horen.

Terwijl hij wachtte op wat zou volgen, boog Antonin nederig het hoofd. De prior keek aandachtig naar hem. Zijn ademhaling was zwaar en zijn borst schokte.

‘Wie zou je kiezen om samen met jou perkament, grote hoeveelheden inkt en schrijfveren te gaan halen?’

‘Broeder Robert,’ antwoordde Antonin zonder enige aarzeling.

‘Ah, broeder Robert... Ik weet niet of die wel genoeg boete heeft gedaan om het klooster te mogen verlaten.’

‘Hij doet elke dag boete, vader.’

‘Heb je samen met hem gepredikt?’

‘Ja, in Toulouse en Albi. Hij heeft in Lombers zelfs mijn leven gered terwijl ik dacht dat die zonen van de katharen ons zouden verbranden.’

‘Er zijn geen katharen meer, Antonin.’

‘Hij heeft het leven van ons allebei gered, vader.’

‘Dat weet ik, maar ik weet ook dat ik al mijn invloed heb moeten aanwenden om hem uit de cel te krijgen toen hij een franciscaner broeder in het openbaar een afranseling had gegeven.’

‘Hij bidt God om vergeving en gaat te biecht.’

Om de mond van de prior verscheen een lachje.

‘Je bent een trouwe vriend, Antonin.’

Hij las weer in het verluchtigde boek. Zijn vingers volgden het reliëf van de gouden letters. In de kapel had Antonin vaak de indruk gehad dat de vingers van de prior de gave hadden om te zien. Even waardevol als ogen om het geheim van boeken te doorgronden.

Hij was een somber man. De ene keer keek hij je vriendelijk aan, de andere keer was zijn blik keihard. Hij werd gevreesd. Hij legde straffen op volgens de strengste regels, en toch was hij geliefd bij de broeders, zelfs bij degenen die hij voor vleselijke zonden drie dagen lang naakt kon laten vasten in hun cel.

‘Weet je wat een franciscaan onderscheidt van een dominicaan?’

‘Een dominicaan predikt het woord van Christus en verdedigt zijn kerk.’

‘Nee, Antonin. Er is niets wat ze van elkaar onderscheidt en niets zou ze van elkaar mogen scheiden. Vader Dominicus heeft onze orde in dezelfde tijd gesticht als vader Franciscus die van hem om het voorbeeld van armoede te geven. Ze respecteerden elkaar, hielden van elkaar. Wat verwijt je vriend onze minderbroeders?’

‘Dat ze enkel bedelen en van de natuur houden. Wij zijn degenen die prediken en...’

‘En wat?’

‘Die stenen naar ons toe gesmeten krijgen.’

‘Wat is de allerhoogste waarde voor een franciscaan?’

‘De liefde voor alle dingen.’

‘En voor ons, dominicanen?’

‘Het begrip van alle dingen.’

De prior knikte lichtjes.

‘Jullie vertrekken morgen.’

De oneffenheden in de plavuizen mijndend liep Antonin respectvol achteruit om de zaal te verlaten. Hij had de prior vaker als secretaris gediend; bij de boekhouding van het klooster en het sturen van missiven aan regionale kapittels. Aangezien het convent zelf in zijn schrijfbestedingen voorzorg, brandde een vraag op zijn lippen. De prior zag de aarzeling waarmee hij bij de deur bleef staan.

‘Wat is er?’

Antonin liet zich niet weerhouden door de afkeurende blik van de sacristein, die op de drempel stond, en schraapte zijn keel.

‘Vader, waarom perkament? Het is duur en papier is net zo goed. Het generaal kapittel beveelt het alle scriptoria aan.’

De prior markeerde de pagina waar hij was gebleven met een bladwijzer.

‘Omdat ik voor wat ik moet schrijven leer nodig heb, broeder Antonin,’ zei hij ernstig.